İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ TARİH BÖLÜMÜ

II. LİSANS ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

14 MAYIS 2025

BİLDİRİ ÖZET KİTAPÇIĞI

edebiyat.kariyertarih@istanbul.edu.tr

II. Lisans Öğrenci Sempozyumu

Bildiri Özet Kitapçığı

14 Mayıs 2025

İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Kurul Odası

İstanbul - 2025

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Fatih Mehmet Sancaktar
Prof. Dr. Ali Fuat Örenç
Prof. Dr. Dinçer Koç
Doç. Dr. Metin Ünver
Doç. Dr. Aliye Erol
Doç. Dr. Cumhur Ersin Adıgüzel
Doç. Dr. Mustafa Tanrıverdi
Doç. Dr. Özgür Kolçak
Doç. Dr. Özgür Oral
Doç. Dr. Yusuf Alperen Aydın

Düzenleme Kurulu

Arş. Gör. Dr. Ahmet Tekin
Arş. Gör. Dr. Semih Sefer
Arş. Gör. Ahmet Akın Akbıyık
Arş. Gör. Bahadır Yolcu
Arş. Gör. Fatma Erdim
Arş. Gör. İbrahim Çelebican

I. Oturum

Oturum Başkanı
Prof. Dr. Dinçer Koç
Konuşmacılar
Rabia Öksüz
Burak Fidan
Rabia Kabasakal
Zeynep Yolcu

Augustus Dönemi'nde İmparator Kültü ve Propaganda Araçları: *Monumentum Ancyranum* ve *Ara Pacis*

Rabia Öksüz*

Bu çalışmada İmparator Augustus'un (Octavianus) imparator olma süreci, imparator olurken izlediği yollar ve neticesinde Roma'da tek adamlığa yükselişi iki önemli tarihi anıt ışığında ele alınmaktadır. Iulius Caesar'ın öldürülmesinden sonra onun varisi olarak yeğeni Octavianus kalmıştı. Octavianus, Roma'nın başına geçtikten sonra yapmış olduğu bir dizi savaşların sonucunda kendisine rakip olan kişileri saf dışı bırakmıştır. Octavianus'a Roma Senato'su MÖ 29'da imperator, MÖ 28'de princeps, MÖ 27'de augustus unvanlarını vermiştir. Augustus'un Caesar gibi "diktatör" olarak yönetime el koyma şansı vardı. MÖ 22'de kendisine "diktatörlük" teklif edilmiştir ama o kabul etmemiştir. Senato'nun da desteğini alarak daha farklı bir yönetim anlayışı benimsemiştir.

Augustus, dini ve kamusal yapıları yalnızca imparatorluk gelişsin diye yaptırmamış, bu türden mimari yapıları aynı zamanda birer propaganda aracı olarak kullanmıştır. Özellikle de imparator kültü olarak anılacak olan dinsel bir propaganda da büyük oranda mimari eserler aracılığıyla tanıtılmıştır.

İmparator Kültü kapsamında seçmiş olduğumuz eserlerden birisi kendi yaşamış olduğum şehir de olan Ankara'daki Monumentum Ancyranum yani "Ankara Anıtı"dır. İmparatorluğun başkentindeki Ara Pacis yani "Barış Sunağı" da seçmiş olduğumuz diğer eserdir. Bu iki eseri seçmemizdeki asıl amaç, imparatorluğun eyaletlere ayrılmış olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu eserlerin birisini Galatia eyaletinden seçtik. Diğer eseri de imparatorun şahsen yönettiği eyaletten seçmek istedik. Çünkü diğer eyalet, Roma Senatosu'nun yönettiği bir eyaletti. Augustus, yaptırdığı bu iki eserde de zamanla kendini tanrısallaştırarak imparatorluğun tek adamı olur. Bunu da yaptırdığı eserlerden yardım alarak gerçek-

*Düzce Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: rabiaksz06@gmail.com

leştirir. Ankara anıtının üstüne yazılmış olan RES GESTAE DIVI AUGUSTI yazıtında gerçekleştirdiği hizmetlerden bahseder. Augustus'un tanrısallaştırılma sürecinin en önemli örneklerinden biri olup, Anadolu'daki Roma hâkimiyetini sağlamlaştırmada önemli bir rol oynamıştır. Augustus, bu belgeyi MÖ 28'de, Mausoleum Augusti'nin girişine bronz levhalara yazdırılmasını ister. Ankara Anıtı üzerindeki yazıt ise, bu belgenin iki dille yazılmış ve bütünlüğünü korumuş olan bir kopyasıdır. Augustus, ölmeden önce üç rulo olacak şekilde bir vasiyet hazırlatır. Bu belge, bu vasiyetlerden oluşmaktadır. Birinci rulo, İmparator'un cenaze törenine dair yapılacak düzenlemeleri içermektedir. Üçüncü rulo, imparatorluğun askeri durumu, mali kaynakları ve genel yönetimi hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır. İkinci rulo ise Augustus'un kişisel olarak gerçekleştirdiği tüm hizmetleri ayrıntılı şekilde anlatan bir belgedir. Ara Pacis'te ise Augustus'un tanrısal soyu ve Roma'nın kutsal bir imparatorluk olduğunu destekleyen sahneler yer almaktadır. Roma'daki Campo Marzio bölgesine inşa edilen bu yapı, özellikle Pax Romana (Roma Barışı) döneminin başlamasını kutlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu iki eser de Augustus'un propaganda stratejilerinin en güçlü sembolleri haline gelir. Ayrıca iktidarını pekiştirmek için Roma'nın dört bir yanına anıtlar, tapınaklar ve forumlar inşa ettirmiştir. Roma'da ve diğer eyaletlerde otoritesini sağlamlaştırmak, Roma'nın büyüklüğünü ve kendi tanrısal statüsünü hatırlatmak için mimari eserleri propaganda aracı olarak kullanmıştır. Sonuç olarak, Augustus, Roma tarihinin ilk ve en etkili imparatoru olmuş ve İmparator Kültü'nü imparatorluğu süresince etkili bir şekilde kullanarak kendini tanrısal bir boyuta taşıtmış ve akıllara kazınmıştır.

Hunlar ve Ordos Bölgesi: Arkeolojik ve Tarihi Kaynaklar Işığında Bir Değerlendirme

Burak Fidan*

Çin tarihi kaynaklarda genellikle Xiongnu adıyla anılan Hunlar, MÖ 3. yüzyıldan itibaren Asya'nın büyük bölümünde etkili olan konar-göçer bir yapıdaydı. Bu bildiri, Hunların Ordos bölgesi ile ilişkisini arkeolojik ve tarihî kaynaklar ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel amacı, Hunların siyasi ve kültürel oluşum sürecinde Ordos bölgesinin rolünü ortaya koymak, bu sürecin tarihî kaynaklar ve arkeolojik verilerle nasıl belgelendiğini tartışmaktır. Ayrıca, bu bildiride literatürde eksik kalan, Hunların erken dönem faaliyetlerinin coğrafi çerçevesi ile Ordos bölgesindeki izlerine dair daha kapsamlı bir değerlendirme sunmaktır.

Ordos bölgesi, Sarı Irmak'ın büyük kıvrımı içinde kalan, Shi Ji ve Han Shu gibi Çin kaynaklarında erken dönem konar-göçer faaliyetleriyle ilişkilendirilen bir sahadır. Bu bölge, Hun boylarına ait kültürlerin ve Proto-Hun topluluklarının yaşadığı bir alan olarak dikkat çekmektedir. Çin tarih yazımında yer alan MÖ 4.-3. yüzyıla tarihlenen kayıtlar, Hunlar ve onarın atalarıyla bu bölgeyi ilişkilendirmektedir.

Bildiride arkeolojik bulgulara da yer verilmiştir. Ordos bölgesinde ortaya çıkarılan mezarlar, silahlar, at koşum takımları ve sanat eserleri Hun kültürü ile ilişkili unsurları göstermektedir. Bu unsurlar hem materyal kültür hem de konar-göçer yaşam tarzının izleri açısından önemlidir. Ayrıca, bu bulgular Hunların Çin ile olan ilişkilerine dair erken ipuçları da sunmaktadır. Ayrıca bildiride doğrudan coğrafya ele alınmış; bölgenin çölleri, dağları, ormanları tarihsel eksen içerisinde incelenip coğrafyanın Türk tarihindeki etkisi ve yeri incelenmiştir.

Bu çalışma, Hunların Ordos bölgesinde tarihî ve kültürel bir temele sahip olduklarını, bu alanın Hun kimliğinin oluşumunda merkezî bir rol oynadığını göstermeyi amaçlamaktadır. Literatürde Hunların doğrudan Ordos bölgesi ile ilişkisi çoğu zaman yüzeysel olarak ele alınmakta, arkeolojik veriler yeterince sistematik bir biçimde değerlendirilmemektedir. Bu bildiride söz konusu eksikliğe odaklanılmakta ve Hunların bölgedeki varlığına dair bir analiz yapılmaktadır.

*İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü, E-posta: burakfidan@ogr.iu.edu.tr

13. Yüzyılda Orta Asya Coğrafyasında Kadın Naipliği: Orkine Hatun ve Siyasi Gücü

Rabia Kabasakal*

Orkine Hatun, 13. yüzyılda Orta Asya'da önemli bir siyasi figür olarak öne çıkmıştır. Siyasi bir figür olmasındaki en önemli nedenlerin başında, hiç şüphesiz Oyrat kabilesinin lideri Turalçi Küregen ile Cengiz Han'ın kızı olan Çiçek'in kızı olarak dünyaya gelmesinden dolayı hem güçlü bir soya sahip olması hem de Moğol aristokrasisinde yüksek bir itibara sahip olması yatmaktadır. Nitekim, Çağatay Han'ın torunu Kara Hülagü ile evlenerek, Çağatay Hanlığı'nın ailesine katılmıştır. Kara Hülagü'nün 1252'de vefatının ardından, oğlu Mübarek Şah'ın henüz çocuk yaşta olmasından dolayı Orkine Hatun naibe olarak hanlık yönetiminde rol almaya başlamıştır. Yaklaşık dokuz yıl süren bu naiplik döneminde, hanlığın huzurunu korumak ve siyasi dengeleri sağlamak adına önemli adımlar atmıştır. Bu süreçte, ailesinde gerçekleşen stratejik evlilikler ve hanedan soyundan olması, onun siyasi gücünün pekiştirilmesinde etkili olmuştur.

Orkine Hatun, naiplik yönetimi sırasında hoşgörülü ve ileri görüşlü bir politika izlemiştir. Özellikle Müslüman tebaayı koruyup gözeterek hem kendine taraftar toplamış hem de halkının sükûnetini sağlamıştır. Ayrıca, bu süreçte dönemin önemli siyasi karakterlerinden olan Mahmud Yalavaç ve oğlu Mesud Yalavaç'ın desteğiyle, hanlıkta istikrar ve huzur ortamı oluşturmuştur. Ancak, Orkine Hatun'un naipliği sırasında Moğol İmparatorluğu'nda yaşanan gelişmeler, Çağatay Hanlığı üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Kağan Mengü'nün ölümünden sonra, Arık-Buka ve Kubilay arasındaki taht mücadelesi, imparatorluk genelinde olduğu gibi Çağatay Hanlığı'nda da taht kavgalarını etkilemiştir. Bu mücadelede, Arık-Buka'nın desteklediği Algu, Çağatay Hanlığı tahtını ele geçirerek Orkine Hatun'un siyasi nüfuzunu zayıflatmıştır. Bu gelişmelerin ardından, Orkine Hatun ve Mahmud Yalavaç, Arık-Buka'nın sarayına sığınmak zorunda kalmışlardır.

*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: rabiakabasakal9@gmail.com

Kısa bir süre sonra Arık-Buka, Algu ile yaşadığı mücadeleden galip olarak ayrılmış ve siyasi gerginliği azaltmak amacıyla Orkine Hatun'u Algu Han ile evlendirmiştir. Bu evlilik, hanlık içindeki iktidar mücadelesini biraz olsa da yatıştırmıştır. Bu yaşanan gelişmelerin yansımaları da Orkine Hatun'a yeni bir siyasi pozisyon kazandırmıştır. Algu Han'ın ölümünden sonra, Orkine Hatun, ilk evliliğinden olan oğlu Mübarek Şah'ı hanlığın başına getirmek için yeniden harekete geçse de bu süreçte işler tam da istediği gibi gitmemiş ve Mübarek Şah kısa süreli bir taht deneyiminin ardından tahttan indirilmiştir. Bu çalışmada, Orkine Hatun ve döneminde gerçekleşen gelişmeler ve içerisindeki konumu ele alınacaktır.

Kültürel Bellekte İstiladan İlahi Zafere: Moğol Deniz Seferlerinin Doğu Asya Coğrafyasında Tarihi, Dini ve Edebi Temsilleri

Zeynep Yolcu*

13. yüzyılın son yarısında, Kubilay Han liderliğindeki Yuan Hanedanı'nın (Kubilay Hanlığı/Moğol İmparatorluğu'nun Çin Anakarasındaki hakimiyet alanı) Japonya ve Đại Việt (Vietnam) topraklarına düzenlediği deniz seferleri, yalnızca Moğol yayılmacılığının coğrafi sınırlarını değil, aynı zamanda Doğu Asya'nın kültürel ve tarihsel belleğinde iz bırakan kolektif direniş ve "Tanrının yardımıyla kurtuluşa ulaşma" anlatılarını şekillendirmiştir. Bu bildiride örneklem olarak 1257-58, 1284-85 ve 1287-88 tarihli Moğol-Vietnam Deniz Seferleri ile 1274 ve 1281 tarihli Moğol-Japon Deniz Seferleri belirlenmiştir. Japonların Moğol İmparatorluğuna karşı kazanmış oldukları zaferlerin kaynağı olarak nitelendirilen "Kamikaze" (İlahi Rüzgar/Tanrının Rüzgarı) anlatısının Shinto inancı ile nasıl özdeşleştiği, Japon devlet yapısı içerisinde dini liderlerin ne denli güç kazandıkları ve mezkûr zafer anlatılarının Japon tarih yazımı ve edebiyatındaki izdüşümleri değerlendirilecektir.

Özellikle kronikler (Azuma Kagami ve Hachiman Gudōkun) gibi yazılı kaynaklarda bu savaşların ne şekilde işlenmiş oldukları incelenecektir. Aynı şekilde, Vietnam'da Kraliyet Prensi Trần Hưng Đạo'un karizmatik liderliğinin ve Bạch Đằng Nehri'nde Moğollara karşı kazanılan zaferin hem tarih yazımında hem de halk edebiyatında bir ulusal kahramanlık mitine dönüşmesi ele alınacaktır. Trần dönemine ait yazınlarda ve halk hikâyelerinde bir kurtuluş destanı olarak işlenmekte olan Moğol İstilası; tarihi, kültürel ve dini etkileri bakımından ortaya konacaktır. Bu çerçevede bildiri, tarihî olayların nasıl sembolleştirildiğini, dinî metinlerin ve folklorik anlatıların bu temsilleri nasıl yeniden ürettiğini ve edebiyatın bu sürece nasıl aracılık ettiğini vurgulayacaktır. Bu bildiri, söz konusu zaferlerin her iki toplumda yüzyıllar boyunca nasıl temsil edildiğini, tarihi, mitolojik ve edebi eserler ışığında karşılaştırmalı olarak sunmayı amaçlamaktadır.

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: zeynepylc02@gmail.com

II. Oturum

Oturum Başkanı

Doç. Dr. Yusuf Alperen Aydın

Konuşmacılar

Burak Yaşarlı

Emre Coşkun

Çağatay Akbaş

Yunus Kemal Aydoğan

Niğbolu'dan Mohaç'a Osmanlı-Macar Diplomatik İlişkileri: Kaynaklar, Temaslar ve Tarihyazımsal Sorgulamalar

Burak Yaşarlı*

Osmanlı-Macar ilişkileri genellikle savaşlar ve askeri karşılaşmalar eksenli değerlendirilmiş olup diplomatik temaslar tali bir mesele olarak ele alınmıştır. Oysa iki devlet arasındaki münasebetler, yalnızca meydan muharebeleri ile sınırlı kalmamış; dönemin siyasi gerçekliği içinde çok katmanlı ve karmaşık diplomatik temaslarla da şekillenmiştir. Bu bildiri, 1396 tarihli Niğbolu Savaşı'ndan Ortaçağ Macar Krallığı'nın sonunu getiren 1526 tarihli Mohaç Meydan Muharebesi'ne uzanan süreçte Osmanlı-Macar diplomatik ilişkilerini mercek altına almayı ve bu temasların izlerinin ne denli erken tarihlere kadar sürülebileceğini tartışmayı amaçlamaktadır.

Literatürde sıklıkla diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak 1421 yılı kabul edilmekteyse de Osmanlı ve Macar kaynakları ile bu döneme ışık tutan çağdaş kronikler ve manzum eserlerdeki muhtelif veriler, bu tarihin bir sınır değil, yalnızca bir dönüm noktası olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Diplomatik belgeler, elçi heyetleri, tutsak değişimleri ve ittifak arayışları gibi olgular dikkate alındığında, Niğbolu Savaşı'ndan itibaren iki taraf arasında doğrudan veya dolaylı diplomatik temasların mevcudiyetinden söz etmek mümkündür.

Bu bildirinin temel amacı, birincil kaynaklar ve modern tarihyazımı üzerinden Osmanlı-Macar diplomatik ilişkilerinin nasıl ele alındığını karşılaştırmalı bir perspektifle incelemektir. Johann Wilhelm Zinkeisen ve Nicolae Iorga gibi 19. ve 20. yüzyıl tarihçilerinin Osmanlı tarihine dair sundukları genel çerçeve, Macar Krallığı ile olan ilişkilerin siyasi bağlamını kavramada önemli ipuçları sunmaktadır. Bununla birlikte, Pál Fodor, Géza Dávid, Sándor Papp, Tamás Pálosfalvi vb. çağdaş Macar tarihçilerin çalışmaları ile M. Tayyip Gökbilgin ve Şerif Baştav vb.

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: burakyasarli34@gmail.com

Türk tarihçilerinin katkıları ile erken Osmanlı ve Macar kronikleri ve Osmanlı ve Macar arşiv kaynaklarının tahlil edildiği bir dizi çalışmanın incelenmesi sonucunda daha bütüncül ve yeni bakış açıları geliştirilebilecektir. Bu bağlamda, yalnızca erken dönem Osmanlı-Macar ilişkilerinin sınırlarını yeniden düşünmekle kalınmayıp literatürdeki boşluklara ve sınırlılıklara da işaret edilerek diplomatik temasların tarihyazımsal karşılığı da sorgulanacaktır. Böylece, bu çalışmada, diplomatik ilişkilerin başlangıcını tarihlendirme çabasına girmek yerine, çok boyutlu yapısını ve tarihi serencamını ortaya koymak suretiyle iki dünya arasında kurulan temasların mahiyetini tarihi gerçekliğe uygun bir şekilde ele almak hedeflenmektedir.

II. Murad Gerçekten Tahttan Feragat Etti Mi? Yeni Bir Okuma Önerisi

Emre Coşkun*

Osmanlı Devleti'nin altıncı padişahı II. Murad, 1443 yılında İzladi Muharebesi'nde yaşadığı olumsuz gelişmelerin ardından Edirne'ye dönerek oğlu Şehzade II. Mehmed'i Saruhan Sancağı'ndan huzuruna çağırmıştır. 1444 yılında gerçekleşen Karamanoğlu Seferi'nin ardından Mihaliç Ovası'nda aldığı tarihi kararla tahtını II. Mehmed'e devretmiştir. Böylece II. Mehmed'in ilk saltanatı başlamış; ancak bu dönem, 1446'daki Buçuktepe Vakası'na kadar süren iktidar mücadelesinin bir yansıması olmuştur.

Literatürde II. Murad'ın tahtı bırakma nedeni, Osmanlı ordusunun ardı ardına aldığı mağlubiyetler ile oğlu Şehzade Alaeddin'in vefatının padişah üzerinde yarattığı derin manevi etkilerle açıklanmaktadır. Ancak döneme ait yerli ve yabancı birincil kaynaklar incelendiğinde, bu kararın yalnızca bu iki faktörle sınırlı olmadığı görülmektedir. Söz konusu kaynaklar, taht değişimini daha geniş bir bağlamda; siyasi, askerî ve bireysel unsurların kesiştiği bir zeminde ele almayı gerektirmektedir.

Bu durum, mevcut açıklamaların tek yönlü kaldığını ve dönemin daha bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. İncelenen kaynaklar doğrultusunda, II. Murad'ın tahttan feragat süreci üç ana başlık altında değerlendirilebilir: kişisel kayıplar ve üzüntüler, siyasî ve askerî zorunluluklar ile manevi bunalım. Kişisel kayıplar arasında Şehzade Alaeddin'in ölümü gibi trajik olaylar, padişahın kararını derinden etkilemiştir. Siyasi ve askerî zorunluluklar, Osmanlı Devleti'nin o dönemde karşılaştığı askerî zorluklar ve iç karışıklıklardan kaynaklanmıştır. Manevi bunalım ise II. Murad'ın içsel huzursuzluklarını ve tahtın ağır yükünü taşıma konusundaki belirsizliklerini yansıtmaktadır. Bu sunumda, II. Murad'ın 1444 yılında II. Mehmed lehine tahttan feragat etmesi, literatürdeki açıklamaları sorgulayarak, dönemin birincil kaynakları çerçevesinde çok boyutlu bir analizle yeniden ele alınacaktır.

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: emrecoskun2024@ogr.iu.edu.tr

Tabii Afetlerin Bursa Bey Sarayı'na Etkisi

Çağatay Akbaş*

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan Bursa, kuruluş döneminden günümüze miras kalan eserler bakımından son derece zengin bir kenttir. Tarihi önemi göz önüne alındığında, bu eserler arasında kuşkusuz en dikkat çekeni, Osmanlı Devleti'nin üçüncü sultanı Sultan I. Murad (1362-1389) tarafından şehrin fethinden sonra yaptırılan ve adını bânisinden alan Bey Sarayı'dır. Osmanlı Devleti'nin ilk sarayı olarak bilinen bu yapı, günümüzde hâlâ bânisinin kim olduğu konusunda tartışmalara konu olmaktadır. Ancak, kaynaklar ve bölgede gerçekleştirilen arkeolojik kazılardan elde edilen veriler ışığında, Orhan Gazi'nin tekfurun konağında ikamet ettiği ve bu dönemde saray inşasına başlanmış olsa dahi, yapının gerçek saray formunu I. Murad'ın yaptığı eklemelerle kazandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim saray, I. Murat'ın lakabı "Bey" olduğundan dolayı "Bey Sarayı" ismini almıştır. Tüm bu veriler incelendiğinde, sarayın I. Murat zamanında inşa edildiği savı güç kazanmaktadır.

Bursa'da meydana gelen yangın, sel ve özellikle depremler, Bey Sarayı'nı ciddi şekilde tahrip etmiştir. Bu zararların tam anlamıyla onarılmamasının önemli bir nedeni, Sultan II. Murad'ın Edirne'yi başkent yapma planları doğrultusunda Yeni Saray'ın inşasına başlamasıdır. Edirne başkent olmasına rağmen padişahların İstanbul'un fethine kadar Bursa'ya defnedilmesi, kentin manevi önemini koruduğunu göstermektedir. Ancak İstanbul'un fethiyle birlikte Bursa ve Bey Sarayı, önemini yitirerek yerini Topkapı Sarayı'na bırakmış ve kullanılmaz hale gelmiştir. Uzun süre kullanılmayan Bey Sarayı'nın, yalnızca bazı padişahların Bursa'yı ziyaretleri öncesinde küçük çaplı tamiratlar ve hazırlıklarla yeniden düzenlendiği bilinmektedir. Ancak saray, zamanla yaşanan doğal afetlerin etkisiyle tamamen yok olarak günümüze ulaşamamıştır.

1855 Bursa depremi, Bey Sarayı'na büyük zarar vererek sarayın zamanla tari-

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: cagatayakbass@gmail.com

he karışmasına neden olmuştur. Günümüzde sarayın sınırları bilinse de tek kalıntısı, Tophane semtindeki orduevinin batı istinat duvarıdır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine ait kaynakların yetersizliği nedeniyle saray üzerine yeterince çalışılmamış, rekonstrüksiyon için yapılan akademik girişimlerden henüz somut bir sonuç elde edilememiş gözükmektedir.

Bu çalışmada, erken Osmanlı döneminin karanlık bir yönü olan Bey Sarayı'nın önemi ve tabii afetlerin sarayın günümüze ulaşamamasındaki rolü incelenmektedir. Araştırma, dönemle ilgili eserler, seyahatnameler ve bu kaynaklardan hareketle hazırlanmış çalışmalar temel alınarak şekillendirilecektir.

Stephan Gerlach'ın Türkiye Günlüğünde Suçun Görünürlüğü

Yunus Kemal Aydoğan*

Osmanlı İstanbulu, dünyanın dört bir yanından gelen ziyaretçilerin dikkatini çekmiş ve yoğun ilginin odağı olmuştur. Bu büyüleyici şehri keşfetme ve tanıtma amacıyla kaleme alınan metinler arasında anı, günlük ve gezi yazıları gibi çeşitli türler yer alsa da bunlar genel olarak seyahatname başlığı altında toplanmaktadır. Seyyahlar, eserlerinde çarşıdan pazara, sıradan halkla kurulan diyaloglara kadar pek çok unsura yer vererek, dönem hakkında renkli ve ayrıntılı bir tablo sunmuşlardır. Bu nedenle seyahatnameler, sosyal ve kültür tarihi yazımı açısından tarihçiler için çok kıymetli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, bu türün en dikkat çekici örneklerinden biri olan Stephan Gerlach'ın Türkiye Günlüğü 1573-1578 başlığıyla yayımlanan eseri ele alınacaktır.

Gerlach, Avusturya elçilik heyetinde görevli bir din adamı olarak İstanbul'a gelmiştir. 1573 ile 1578 yılları arasında şehirde bulunan bu seyyah, bu süre zarfında gözlemlediği, duyduğu ve deneyimlediği pek çok olayı günlüğüne kaydetmiştir. Gerlach'ın günlüğü; dinî, siyasî, toplumsal ve iktisadi konular başta olmak üzere çok geniş bir yelpazede değerlendirilebilecek gözlemler içermektedir. Ancak, bu çalışmada odaklanılan ve araştırmanın temelini oluşturan konu, seyyahın İstanbul'daki suç vakalarına ve bu vakalara yönelik uygulanan cezalara duyduğu ilgidir.

Son yıllarda suç, farklı tarih araştırmalarında önemli bir konu olarak öne çıkmıştır. Suça dair yaklaşımlar ve tanımlar, çalışmanın perspektifine göre çeşitlilik göstermektedir. Arşiv belgelerine dayanan araştırmalar, devletin "yasak" olana bakışını ve uygulamalarını açıklarken, toplumsal boyut ve kamusal alandaki görünürlük konusunda yeterli değildir. Seyahatnameler, arşiv belgelerinin gölgede bıraktığı bu alanlarda tarihçiye bu gibi boşlukları dolduracak zengin bir kaynak

* Sakarya Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: yunuskemalaydogan@gmail.com

türü olarak karşımıza çıkmaktadır..

Bu bildiride, Stephan Gerlach'ın günlüğünde yer alan kayıtlar, kişilere, topluma, devlete ve dine karşı suçlar olmak üzere dört ana gruba ayrılarak alt başlıklar halinde incelenecektir. Çalışma, Gerlach'ın anlatılarından hareketle 16. yüzyıl İstanbul'unda suçun ve suça karşı uygulamaların kamusal alandaki görünürlüğünü analiz etmeyi hedeflemektedir.

III. Oturum

Oturum Başkanı
Doç. Dr. Özgür Kolçak
Konuşmacılar
Behlül Taha İstanbullu
İsmail Zahid Demirtaş
Ahmet Coşkun
Ayşegül Yıldız

Veziriazam Köprülü Mehmed Paşa'nın Muhallefatı

Behlül Taha İstanbullu*

Osmanlı tarihinde önemli bir yere sahip olan, ümera sınıfının en mühim ailelerinden biri olan Köprülü ailesinin yükselişi, Köprülü Mehmed Paşa (ö. 1072/1661) ile başlamaktadır. 1648 yılında tahta çıkan IV. Mehmed, 1656'ya kadar birçok veziriazam görevlendirmiş, ancak devletin içinde bulunduğu buhranı çözememiştir. Venedik ile savaş hâlinde bulunan devlet, Çanakkale Boğazı'ndaki abluka nedeniyle ekonomik darboğaza sürüklenerek iaşe sorunu yaşanmıştır. IV. Mehmed zamanında çeşitli devlet görevlerinde bulunan Köprülü Mehmed Paşa, tecrübesi ve devlet ricalinden mühim kişilerin tavsiyeleriyle veziriazamlığa getirilmiştir. Veziriazamlığı sürecinde önce Venedik ablukasını bertaraf etmiş, ardından Erdel hükümdarı II. György Rákóczi üzerine Yanova seferine çıkan Paşa, devleti içinde bulunduğu zor durumdan kurtararak iktidarı oğlu Fazıl Ahmed Paşa'ya devretmiştir.

Paşa, sadece veziriazamlığı döneminde değil, Eğri beylerbeyiliği görevinde iken de Macaristan'da vakıflar kurarak servetini arttırmıştır. Burada Rákóczi ailesi ile yaşanan rekabetin sonuçları, veziriazam olduktan sonraki dönemde görülmüştür. Paşa, Rákóczi ailesine ait arsaları kendi hanesine geçirmekle kalmamış; II. Rákóczi'yi de Erdel'den uzaklaştırmak suretiyle Erdel'de kendisine karşı bir güç oluşmasını engellemek istemiştir. Paşa'nın bu tutumu Eğri beylerbeyisi iken I. Rákóczi ile yaşanan aşağılayıcı mektuplaşmalarla bağlantılı okunabilir. Ancak Rákóczi'lerin tüm aile mallarına el konulamamıştır. Eğri beylerbeyi iken vakıflar ve imarethaneler kurmaya başlamış olan Paşa, veziriazamlığı sırasında vakıfları ve mal varlığı çoğalmıştır. Böylece altın ve yakut işlemeli kılıçlardan, elmaslı ve yakutlu sorguca kadar yüksek değerli pek çok kıymetli eşya edinmiştir.

Bu bildiride, olan Köprülü Mehmed Paşa'nın Topkapı Sarayı Arşivi'nde ka-

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: taha.istanbullu19@gmail.com

yıtlı olup henüz neşredilmemiş olan Edirne Kuyubaşı mevkiindeki muhallefatına odaklanılacaktır. İmkânlar ölçüsünde diğer mevkilerdeki muhallefatlarına da değinilecektir. Bu bağlamda, söz konusu çalışmada, Köprülü Mehmed Paşa'nın sahip olduğu eşyalar, bu eşyaların kimlere teslim edildiği, hangi değerli ziynet eşyasının kimler tarafından alındığı hususları ele alınacaktır.

17. Yüzyıl Osmanlı Entelektüel Vasatına *Mîzânü'l-Hak* ile Bakmak

İsmail Zahid Demirtaş*

16. yüzyıl sonrası Osmanlı dünyasının entelektüel tarihini bütüncül bir şekilde ele almak oldukça güçtür. Döneme ilişkin kaynakların büyük kısmı dağınık ve çoğunlukla İstanbul odaklı olup yoğun elitist yaklaşımlarla kaleme alınmışlardır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında kaynakların dilinin etkisinde kalan pek çok tarihçi dönem hakkında karamsar yargılarda bulunmuştur. Bu bağlamda, düşük bir entelektüel vasat tasviri yapılırken; Kâtib Çelebi gibi birkaç şahsiyet birer istisna olarak değerlendirilmiştir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar ise alternatif yaklaşımlar sunmaktadır. Bu bildiri, Kâtib Çelebi (ö. 1657)'nin son eseri Mîzânü'l-hak fî ihtiyâri'l-ehak etrafında bazı tespitlerde bulunarak 17. yüzyıl entelektüel vasatına dair mevcut tasvire bazı küçük katkılarda bulunmayı amaçlamaktadır.

Sıradışı kişilere vurgu yapılarak entelektüel tarih yapılmaz; ancak Mustafa b. Abdullah'ı Kâtib Çelebi yapan asıl zeminin dönemin şart ve imkanları dahilinde gerçekleştiğini gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bu noktada Kâtib Çelebi'nin klasik anlamda örgün bir medrese eğitimi almamış olması da akılda tutulmalıdır. Mîzânü'l-hak adlı risalesinde Katip Çelebi, Kadızadeliler ve Sivasiler çatışması bağlamında kendi döneminin önemli tartışmaları hakkındaki görüşlerini bablar halinde yazmıştır. Eser içerisinde dönemini çok ağır bir şekilde eleştirmesi bazı tarihçiler tarafından "gerileme paradigması" (decline paradigm) için bir delil olarak kullanılmıştır. Ancak yakından bir okuma Kâtib Çelebi ve dönemi hakkında daha fazla şey söylemektedir. İstanbul merkezli olan eserinde yoğun elitist ve idealist bir yaklaşım benimseyen Kâtib Çelebi döneminin sağladığı imkanlar içerisinde argümanlarını kurmaktadır. Atıf yaptığı eserlerin çoğu bir Osmanlı müderrisi için ulaşılabilir eserlerdir. Emr-i bi'l-maruf nehiy ani'l-münker, tütün ve bidat

* Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: izdemirtas751@gmail.com

gibi konular hakkındaki mutedil ve bazı yanlarıyla orijinal yargılarına mantık ve usul-i fıkıh prensipleri yardımıyla ulaşmaktadır. Dolayısıyla Kâtib Çelebi'nin dönemdaşlarından ayrıldığı farklı bir düşünme yöntemi bulunmamaktadır. Onun Kadızadeliler hakkında anlattıkları üzerine Khaled el-Rouayheb'in yaptığı tespitler önem arz etmektedir. Kâtib Çelebi'nin yazdıkları, Kadızadelilerin her birinin dar görüşlü ve tutucu bir entelektüel profilde tasvir edilmesinin yüzeysel bir tasvir olduğunu gözler önüne sermektedir.

Mîzânü'l-hak, şeyhülislamlık gibi Osmanlı ilmiye hiyerarşisinin en üst kademelerindeki kişilere yönelik eleştiri örnekleri vermesiyle, 17. yüzyıl Osmanlı entelektüel vasatında tenkidin sınırları noktasında çok değerli ipuçları içermektedir. Eserin hem kendi döneminde hem de sonraki yüzyıllarda çok okunmuş olması, eser üzerine yapılacak olan yorumların önemini artırmaktadır. Sonuç olarak, Mizanü'l-Hak 17. yüzyıl Osmanlı entelektüel dünyası hakkında bütüncül olmasa da nüanslı bir resim sunmaktadır.

Devlet-i Aliyye'nin Hünerli Elleri: Kemângerân-ı Hâssa Cemâ'ati ve Osmanlı'da Yay İmalatı

Ahmet Coşkun*

Bu bildirinin konusunu oluşturan Kemângerân-ı Hâssa Cemâ'ati, Osmanlı Devleti'nde eğitimli ve saraya bağlı çeşitli meslek gruplarından usta ve çırakların (şakird), uzman oldukları alanlarda saray için üretim yaptıkları Ehl-i Hiref Teşkilatı'nda saray adına yay imalatı yapmakla görevli bir bölüktür. Ehl-i Hiref Teşkilatına bağlı Kemângerân ve Tîrgerân cemaatleri saray için imalatta bulunurlarken, Osmanlı esnaf teşkilatındaki "Okçu" ve "Yaycı" esnafı ekseriyetle ordu için ok ve yay imal etmektedir. İmal edilen yaylar form olarak benzerlik göstermekle beraber, biçim ve güç bakımından kendi içlerinde birbirlerinden ayrılmaktadır. Geniş çerçevede bunları savaş için imal edilenler (tirkeş yayları) ve talimler/müsabakalar için imal edilenler (menzil, meşk, kepaze yayları vd.) şeklinde iki başlıkta incelemek mümkündür. Yapısal anlamda ise "kompozit" olarak ifade edilen Türk/Osmanlı yaylarının büyük bir kısmı organik/hayvansal ürünlerden oluşmaktadır. Türk/Osmanlı yayının temel iskeletini akça ağaç oluşturmaktadır. İç tarafında mukavemeti arttırmak için manda boynuzu; dış tarafında ise esnekliği arttırmak için hayvanların aşil tendonlarından elde edilen sinirler kullanılmaktadır. Bunların hepsini birbirine yapıştırmak için ise çoğunlukla mersin balığından elde edilen tutkaldan yararlanılmaktadır.

Kadim bir geçmişe sahip olan Türk/Osmanlı okçuluğunun kaynakları oldukça mahduttur. Söz konusu kaynaklardan muhtelif risaleler ve arşiv vesikalarının yanı sıra çeşitli ok ve yayla birlikte diğer aksesuarlar günümüze intikal edebilmiştir. Osmanlı Devleti bünyesinde, gerek imalat ve performans gerekse de estetik açıdan önemli ölçüde gelişim kaydettiği gözlemlenen geleneksel Türk okçuluğunun, Kemângerân-ı Hâssa Cemaati'nin katkısı ile zirveye ulaştığını ifade etmekte bir beis bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu teşkilat bünyesinde imal

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: coskun.ahmet.2@ogr.iu.edu.tr

edilen yaylar veya buradaki imalat süreci hakkında, "Padişahlara Layık Yay"lar ve Kemangeran veya Tirgeran Cemaati mensubu olup yazılı bir eser bırakan düşünceli ustaların risaleleri dışında bir kaynak tespit edilememiştir. Bu bildiride, Ehl-i Hiref Teşkilatından, Kemangeran ve Tirgeran ustalarının 16. yüzyılda yazmış oldukları risaleler ile sonraki asırlarda gerek padişahların emirleri doğrultusunda gerekse de devlet ricali tarafından kaleme alınmış olan risaleler ışığında Osmanlı Devleti'ndeki yay imalatının zaman içerisinde geçirdiği değişimin ve dönüşümün izlerinin sürülmesi hedeflenmektedir.

XVI. Yüzyıl Üsküdar Sicil Kayıtlarında Kaçak Köleler

Ayşegül Yıldız*

XVI. yüzyıla ait Üsküdar sicil kayıtları incelendiğinde, kaçak kölelere ilişkin dikkate değer miktarda kayıt ortaya çıkmaktadır. Bildiride bu bölgedeki kaçak kölelerin kayıtları, Üsküdar'ın coğrafi konumu ve 16. Yüzyıldaki nüfusu, Osmanlı'da kölelik, hukuk ve kaçak kölelerin cinsiyetleri bağlamlarında ele alınacaktır.

Bu bildiride üzerinde durulacak ilk husus, Üsküdar'ın stratejik konumu ve Anadolu'ya açılan bir geçit işlevi görmesiyle Anadolu'daki şehirlere ulaşmaya çalışan kölelerin seyahatlerini kayda değer ölçüde kolaylaştırmasının incelenmesidir. Görünüşe göre, Üsküdar, kaçak köleler için öncelikli bir sığınak niteliğindeydi. Etnik ve dini çeşitliliğiyle öne çıkan bu bölgenin, kölelerin kaçış güzergâhında özellikle tercih edilmiş olması ve bu dönemde artan askeri seferler sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu'na akın eden kölelerin bu çeşitliliğe katkıda bulunması bu başlık altında tartışılacaktır. İkinci başlıkta ise kayıtlarda sıkça karşılaşılan nafaka ve müddet-i örfiyye gibi terimlerin yanı sıra, kölelerin maruz kaldığı genel hukuk politikalarından bahsedilecektir. Kaçak kölelerle ilgili sicil belgelerinin genel yapısı, kötü muamele gibi kaçış sebepleriyle birlikte ele alınacak ve bu durum arşiv belgelerinden seçilen örnekler üzerinden somutlaştırılacaktır. Ayrıca, kaçak köleler toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınarak kadınların yoğun gözetim altında tutulmasının, kaçış için gerekli sosyal ağları oluşturma çabalarını nasıl engellediği tartışılmaktadır. Kadın kölelerin kendi gelirlerini elde etmelerinin önündeki engeller, Boğaz'ı geçmek için kayıkçılara "rüşvet" verme zorunluluğu bağlamında ele alınarak, erkek kölelere kıyasla daha sınırlı kaçış fırsatlarına sahip olduklarını gösterecektir.

Bu bildiride, XVI. yüzyıl Üsküdar sicil kayıtlarında yer alan kaçak kölelerin serüvenleri ve hukuki deneyimleri analiz edilmektedir.

* Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: aysegulyildiz0404@gmail.com

IV. Oturum

Oturum Başkanı
Prof. Dr. Ali Fuat Örenç
Konuşmacılar
Kutay Meriç Ünver
Pınar Kaya
Melike Yukarıharman
Edanur Şekercioğlu

İngiliz Basınının Perspektifinden I. Balkan Harbi'nin İnsanî Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme

Kutay Meriç Ünver*

Bu çalışmanın amacı, dönemin İngiliz yazılı basınından yararlanarak I. Balkan Harbi'ne taraf olan aktörlere yönelik İngiliz bakış açısını ortaya koymak ve bu yolla savaşın insani boyutunu değerlendirmektir. Görece tarafsız konumda bulunan İngilizlerin gözlemleri, olayların daha sağlıklı anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Çalışmada, savaşın başlangıcından I. Çatalca Muharebesi'ne kadar geçen kırk günlük süreçte dünyanın çeşitli merkezlerinde yayımlanan 250 İngiliz gazete nüshası Türkçeye çevrilerek incelenmiştir. Bu bağlamda, gazetelerde yer alan haberler başlıklar hâlinde tasnif edilmiş; sivillere ve cephe gerisine ilişkin mezalim, salgın hastalıklar, savaş esirlerinin durumu, halkın psikolojisi, dağınık birliklerin geri çekilişi, göçmenler, uluslararası insani yardım girişimleri ve yaralıların durumu gibi temalar, özel başlıklar altında ele alınmıştır. Ayrıca, Türk ve Bulgar taraflarının savaş motivasyonlarını irdeleyen haberler de kapsamlı biçimde değerlendirilmiştir. İngiliz gazeteleri zaman zaman Balkan devletlerinin kendi basın organlarından aktarımlarda bulunmuş, kimi zaman da doğrudan bölgeye gönderdikleri muhabirlerin gözlemlerine yer vermiştir. Dolaylı haberlerin ilk bakışta dahi muğlaklık taşıdığı görülmektedir. Balkan gazetelerinden aktarılan içerikler, Osmanlı Devleti'ni ortak düşman olarak konumlandıran söylemleri nedeniyle propaganda unsurları içerebilmekte; bu da zaman zaman abartılı hatta gerçeğe aykırı anlatımların doğmasına neden olmaktadır. Buna karşın doğrudan gözleme dayanan haber ve makalelerde, hem nitel hem de nicel verilere dayalı gözlemlerle savaşın farklı boyutları aydınlatılmaktadır. İngiliz gazeteciler, kendilerine uzak olan bu Müslüman toplumu yakından tanıma imkânı bularak, raporlarında ayrıntılı ve dikkat çekici anlatımlara yer vermişlerdir. Bu yorumlarda en dikkat

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: kutaymeric78@gmail.com

çeken hususlardan biri, savaşın en büyük mağdurları olan sivillerin yaşadığı trajedilerdir. Savaşın şiddeti ve vahşeti, Berlin'de yayımlanan Lokal-Anzeiger gazetesinden Baron Tyska'nın ifadesiyle, "Türk neferlerinin eşsiz, örnek teşkil eden ve övgülerin ötesindeki karakteri" ile birlikte aktarılmıştır. Muharebelere ilişkin betimlemelerde teknik verilerden ziyade askerlerin durumu, çatışmaların şiddeti ve zaman zaman uygulanan askeri taktiklere odaklanılmış; teknik veriler çalışmanın kapsamını aşacağından dolayı sayısal savaş bilgilerine yer verilmemiştir. Her ne kadar Birinci Cihan Harbi henüz başlamamış olsa da, savaş boyunca "Büyük Savaş" ve "Büyük Felaket" gibi tanımlamaların kullanılması dikkat çekicidir. Nitekim bu savaş, birçok yönüyle Birinci Cihan Harbi'nin küçük çaplı bir provası niteliğindedir. Dönemin İngiliz yazılı basını, bireylerin hikâyelerine, sivillerin ve askerlerin yaşadıkları zorluklara, uğradıkları eziyetlere ve tüm bu gelişmelerin sonuçlarına doğrudan tanıklık eden ve bu tanıklığı kendi yorumlarıyla aktaran bir kaynak hüviyetindedir. Gazetelerden alınan fotoğraflar ve haritalarla zenginleştirilen araştırma, çarpıcı veriler içermektedir. Bu veriler ışığında mümkün olduğunca tarafsız bir değerlendirme yapılarak, I. Balkan Harbi'nin Osmanlı-Bulgar cephe hattında yaşanan insani trajediler gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Öncü Kadın Kalemler: Selma Rıza Feraceli ve Sabiha Sertel

Pınar Kaya*

Kadınların özgürlük mücadelesi, özellikle geleneksel toplumlarda uzun soluklu ve zorlu süreçler barındıran bir tartışma alanı olagelmiştir. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, kadının toplumsal yaşamda geri planda bırakıldığı dönemlerde bu yapıyı sorgulayan ve dönüştürmeye çalışan öncü kadınların varlığı, araştırmaya değer bir alan sunmaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yazarlık ve gazetecilik faaliyetleriyle öne çıkan Selma Rıza ile Cumhuriyet döneminde gazeteciliği bir meslek olarak benimseyen Sabiha Sertel'in toplumsal rolleri ve mücadeleleri çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Fatma Aliye ve Halide Edip Adıvar gibi çağdaşlarıyla benzer bir entelektüel çevrede yer almalarına rağmen, günümüzde daha az anılmaları çalışmanın konu seçiminde etkili olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Selma Rıza ve Sabiha Sertel'in hayat hikâyeleri ve entelektüel faaliyetlerine ışık tutarken, benzerlikleri ve ayrışan yönleri üzerinden kadın hakları bağlamındaki mücadelelerini ve toplumsal katkılarını bütüncül bir bakışla ele almaktır. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen bu çalışmada, birincil kaynak olarak dönem gazeteleri incelenmiş; ayrıca ilgili makale ve tezlerden yararlanılmıştır.

Selma Rıza, ağabeyi Ahmet Rıza'nın yanına Paris'e giderek Meşveret gazetesinde yazmaya başlamış ve Sorbonne Üniversitesi'nde eğitim alan ilk Türk kadını olmuştur. Türkiye'ye döndükten sonra kadın derneklerine destek vermiş; çok eşliliğe, kadınların eğitimsizliğine ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı fikirleriyle dikkat çekmiştir. Uhuvvet romanında çizdiği "Meliha" karakteri aracılığıyla çok eşliliğin kadınlar üzerindeki yıkıcı etkisini gözler önüne sermiştir. Balkan Savaşları sırasında aktif rol alarak kadınların toplumsal fâilliğine (agency) yönelik öneriler geliştirmiştir. Sabiha Sertel ise, büyüdüğü ataerkil aile ortamı ve

* Marmara Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: pinarkayaa20@gmail.com

August Bebel'in Kadın ve Sosyalizm adlı eserinden etkilenerek kadın hakları mücadelesine yönelmiştir. Büyük Mecmua ve Resimli Ay dergilerinde kaleme aldığı yazılarda kadın-erkek eşitliği, kadın eğitimi ve demokratik haklar gibi konulara değinmiştir. Muhalif tutumundan ödün vermeyen Sertel, dul kadınlar hakkındaki yazısı nedeniyle mahkemeye çıkan ilk kadın gazeteci olmuş; Tan gazetesi de ancak onun yazmaması koşuluyla tekrar yayıma başlamıştır. Sonuç olarak, Selma Rıza Feraceli ve Sabiha Sertel, kadın olmanın dahi büyük bir direnç gerektirdiği bir dönemde sergiledikleri entelektüel ve toplumsal mücadele ile kadın hakları tarihine iz bırakmışlardır. Farklı dönemlerde ve eğitim çevrelerinde yetişmiş olsalar da ortak mücadele alanları, ataerkil toplum yapısının ürettiği cinsiyet eşitsizliğine karşı direnmek ve kadınların sesi olmaktır. Bu çalışmada, Cumhuriyet tarihinin bu iki öncü kadınının kadın özgürleşmesine yönelik mücadeleleri ve katkıları özellikle vurgulanmaktadır.

Osmanlı-Papalık İlişkileri: Abdülmecid'den II. Abdülhamid'e Vatikan'la Kurulan Diplomatik Dengeler

Melike Yukarıharman*

1054 yılında gerçekleşen Doğu-Batı kilise ayrışmasının ardından Hristiyanlık dünyasında ortaya çıkan gelişmeler ve kopuşlar, Orhan Gazi döneminde papalıkla kurulan ilk temaslardan itibaren Osmanlı Devleti'ni de etkilemeye başlamıştır. Özellikle 1536 yılında Alman İmparatoru Şarlken'e karşı bir manevra olarak Kanuni Sultan Süleyman tarafından Fransa'ya verilen kapitülasyonlar sonucunda Fransa, Osmanlı topraklarında yaşayan Katolik Hristiyanların hamisi rolünü üstlenmiş ve bu süreç iki devlet arasındaki ilişkilerde belirleyici bir eksen hâline gelmiştir. Öte yandan, İstanbul'un fethinden sonra papalıkla olan ilişkiler sekteye uğramışsa da, Fatih Sultan Mehmed'in Batı ile ticari ilişkileri sürdürme amacıyla Cenevizli ve Latin Katoliklere tanıdığı özerklik ile "Roma'nın Varisi" unvanına uygun şekilde tesis ettiği "Millet Sistemi", bu ilişkilerin devamını mümkün kılmıştır. Ancak 19. yüzyılda misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaşması ve yabancı devletlerin artan müdahaleleri, bu sistemin işlevini yitirmesine yol açmıştır. Nitekim 1830 yılında, Fransa'nın baskısıyla Katolikler ayrı bir millet olarak tanınmıştır. Katolik nüfus üzerindeki hamilik rolüne Fransa'nın yanı sıra Avusturya'nın da talip olması, Osmanlı Devleti'ni yeni çözüm arayışlarına itmiştir.

Bu bağlamda, Tanzimat Fermanı'nın beklenen etkiyi yaratmadığının anlaşılması üzerine Osmanlı yönetimi, dış müdahaleleri sınırlandırmak amacıyla Vatikan ile doğrudan diplomatik ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde, Şekib Efendi ve Mustafa Reşid Paşa'nın aracılığıyla Vatikan'la tesis edilen dostane ilişkiler bu çabanın somut örnekleri arasında yer alır. Bu dönemde Kudüs'te Latin Patrikliği'nin yeniden ihyası da ilişkilerin bir parçası hâline gelmiştir. Söz konusu girişimlerin arkasında yatan temel motivasyonlardan

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: melikeyukariharman@icloud.com

biri, artan misyonerlik faaliyetleri neticesinde Kudüs'te konsolosluk açan düvel-i muazzamanın etkisini dengelemek ve Osmanlı tebaası Hristiyanlar üzerindeki dış müdahaleleri asgariye indirmekti. Böylelikle Fransa ve Avusturya'nın Ortodokslar'a yönelik misyoner faaliyetlerinin tesiri zayıflatılarak heterojen Osmanlı toplumu üzerindeki genel baskının azaltılması; ayrıca Vatikan'ın, Rusya'nın Panslavizm politikalarına karşı Hristiyan dünyasına yönelik telkinleriyle Osmanlı Devleti lehine bir denge unsuru oluşturması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, çalışmada Osmanlı-Vatikan ilişkileri, Sultan Abdülmecid döneminden başlayarak II. Abdülhamid devrine kadar kronolojik olarak ele alınacak; söz konusu ilişkilerin Osmanlı siyasetine ve toplumsal yapısına etkileri değerlendirilecektir.

Ahmet Mithat Efendi'nin Türkçülüğün İlk Safhasına İştiraki

Edanur Şekercioğlu*

Heterojen yapısıyla Osmanlı Devleti, ideolojik ayrışmaların ve milliyetçi cereyanların giderek belirginleştiği, imparatorlukların yerini ulus devletlere bıraktığı 19. yüzyılda varlığını sürdürebilmek adına Tanzimat olarak adlandırılan bir modernleşme süreci başlatmıştır. Ancak bu dönemde gerçekleştirilen reformlar, köklü bir dönüşümden ziyade mevcut kurumların korunarak yeniden yapılandırılması niteliği taşımaktadır. Eski ve yeni kurumların eş zamanlı şekilde sürdürülmeye çalışılması, nitelikli insan gücü eksikliği, ekonomik dönüşümdeki yetersizlikler ve yekpâre bir ulus yaratma girişimindeki başarısızlık; Tanzimat reformlarına yönelik eleştirilerin ve muhalif oluşumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, Tanzimat'a ve Bâb-ı Âli idaresinin otoriter tutumuna karşı çıkan Yeni Osmanlılar, çözümü anayasal bir rejim ve meclis mekanizmasının kurulmasında görmüşlerdir. 23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe giren Kanûn-ı Esâsî ile birlikte Osmanlı tarihinde ilk kez bir rejim değişikliğine gidilmiş ve meşrutî monarşi dönemi başlamıştır. Ancak meclisin yetersizliği, Tanzimat'ın sebep olduğu kimlik karmaşası ve imparatorluk coğrafyasındaki isyanlar gibi etkenler, beklenen sonuçların alınmasını engellemiştir. Sürecin ilerleyen aşamalarında Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük gibi çeşitli fikrî akımlar ortaya çıkmış; hem mevcut yönetim hem de muhalif çevreler, "Devlet nasıl kurtarılır?" sorusuna yanıt aramaya devam etmiştir.

Bu çalışmada, 19. yüzyıl münevverlerinden biri olan ve söz konusu soruya cevap arayan düşünürler arasında yer alan Ahmet Mithat Efendi'nin fikrî cephesi mercek altına alınacaktır. Başlangıçta muhalif zümrede yer alan Ahmet Mithat, zamanla II. Abdülhamid rejimine yakınlaşarak çok sayıda eser yayımlamıştır. Bu çalışmada, onun entelektüel serüvenine yalnızca kısaca değinilecek; asıl olarak II.

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: edanur.sekercioglu@ogr.iu.edu.tr

Meşrutiyet sonrasında kültürel düzlemde güç kazanan ve sonrasında "Türklerden müteşekkil bir vatan" anlayışına evrilen Türkçülük hareketindeki yeri ve katkıları ele alınacaktır. Ahmet Mithat, Türk Derneği'nin kurucularından biri olarak Rus asimilasyonuna karşı Türk topluluklarıyla sürekli temas hâlinde olmuş, özellikle Kazan Türkleri arasında eserleri büyük ilgi görmüştür. Akçuraoğlu Yusuf, Gaspıralı İsmail, Rızaeddin Fahreddin ve Fatih Kerimi gibi isimlerle yakın ilişkiler kurmuş; Necip Asım, Ağaoğlu Ahmet gibi dönemin birçok münevverine de ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışmanın özgün yönü, Ahmet Mithat Efendi'nin ekseriyetle göz ardı edilen fikrî yönlerini, Türklük düşüncesine katkılarını ve özellikle "Türk Konferansı" gibi faaliyetlerini detaylı biçimde incelemektir. Bu amaçla dönemin gazeteleri (Devir, Bedir, İbret, Tercüman-ı Hakikat, Tarik vb.) ile çeşitli dergiler taranmış; yalnızca Ahmet Mithat'ın perspektifiyle sınırlı kalmamak adına Namık Kemal ve daha sonraki yıllarda Tanpınar gibi muhalif yazarların görüşlerine de başvurulmuştur. Tarihsel belgelerin yanı sıra sosyoloji ve edebiyat alanında yazılmış eserler de çalışmanın kuramsal çerçevesine katkı sağlamıştır. Son olarak ölümü üzerine yazılan gazete yazıları, yayımlanan mektuplar ve çeşitli konferanslar analiz edilmiş özellikle Osmanlı coğrafyası dışında kalan Türklerin bakış açılarını anlamak adına; Yıldız, Şura, Kuyaş gibi çeşitli gazete yazıları da çalışmaya dahil edilmiştir.

V. Oturum

Oturum Başkanı
Doç. Dr. Metin Ünver
Konuşmacılar
Kadir Öztürk
Zeynep Yazıcı
Yavuz Ateş
Süreyya Şanverdi

Abdullah Biraderlerin Gözünden İstanbul Sokakları ve Yapay Zekayla Revizyonu

Kadir Öztürk*

Tarihteki ilk fotoğraf çekme girişimleri Camera Obscura adı verilen teknikle yapılmıştır. Joseph Nicéphore Niépce adında bir Fransız araştırmacının fotoğraf çekmenin mümkün olduğunu keşfetmesiyle de fotoğraf teknolojisi hızla ilerlemiştir. Louis Daguerre'in bulduğu Dagerotip tekniğiyle pozlama sürelerinin 8 saatten 15 dakikalara düşmesi fotoğrafçılığın dönüm noktalarından biri olmuştur. Osmanlı topraklarına fotoğraf bu tekniğin icadından sonra gelmiş, 28 Ekim 1839 günü çıkan Takvîm-i Vekâyi sayısıyla beraber fotoğraflar halka tanıtılmıştır. Pera, kısa bir süre içerisinde Osmanlı'da fotoğrafçılığın merkezi haline gelmiştir.

Abdullah Biraderler, Avrupa'da aldıkları eğitimler ve yaptıkları çalışmalarla kendi tekniklerini geliştirmiş ve çok canlı, rengi çok daha uzun süre solmayan fotoğraflar çekmeyi başarmıştır. Bu başarıları Saray'ın da ilgisini çekmiş ve Abdülmecid, Abdülaziz gibi padişahların portrelerini çekmiş, Ressam-ı Hazret-i Şehriyarî unvanını almışlardır. Abdullah Biradeler, Türk İslam medeniyetinin bir getirisi olarak şekillenen Osmanlı sokaklarının-mahallelerinin fotoğraflarını çekmiş, İstanbul'un tabiri caizse her köşesini kayda geçirmiş, büyük bir tarihi miras bırakmışlardır. Bu bildiride, Osmanlı'da sokak ve mahalle kültürünün daha iyi anlaşılması, Dünya'da ve Osmanlı'da fotoğrafçılığın gelişiminin kavranması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte İstanbul'un ilk sokak fotoğraflarının yapay zekâ ile revizyonunun başarılı olup olmayacağı ve eğer Osmanlı Devleti devam etseydi ve Abdullah Biraderler bugün yaşasaydı aynı fotoğrafları nasıl çekerlerdi sorularının cevabını almayı hedeflemektedir.

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: Kadiroztrk0500@gmail.com

İstanbul'da Bir Şah: Kaçar Hükümdarı Nasıreddin Şah'ın İstanbul Ziyareti

Zeynep Yazıcı*

Kaçar Devleti Hükümdarı Nasıreddin Şah (1848-1896), saltanatı boyunca üç kez Avrupa seyahatine çıkmıştır. İlk seyahat, Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun daveti üzerine 1873 yılında gerçekleşirken, sonraki seyahatleri 1878 ve 1889 yıllarında yapılmıştır. Bu seyahatler nedeniyle Şah'a "Padişah-ı Seyyâh" ünvanı verilmiştir. Bu ziyaretler, Kaçar Devleti'nin Avrupalı devletlerle ilişkilerini güçlendirmiş, Nasıreddin Şah'ın Avrupa'daki gelişmeleri yakından gözlemlemesini ve ülkesinde reformlar yapmasını sağlamıştır.

Şah'ın seyahat rotası Moskova, Saint Petersburg, Varşova, Berlin, Paris, Londra, Milano ve Viyana şehirlerini kapsamıştır. Dönüş yolunda Osmanlı başkenti İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Beylerbeyi Sarayı'nda ağırlanan Nasıreddin Şah, şehirde bulunduğu süre boyunca Avrupa elçileri ve Osmanlı paşalarıyla görüşmeler yapmış, Dolmabahçe Sarayı'nda yemek davetlerine katılmış, Sultan Abdülaziz ile Ayasofya Camii'ni gezmiştir.

Şah'ın İstanbul ziyaretini, hazırlanmış olan sefaretnamesinden takip edebilmekteyiz. Şah'ın İstanbul'da kaldığı sürede şehirle ve Sultan Abdülaziz'le ilgili izlenimleri, Osmanlı-Kaçar ilişkileri açısından olduğu kadar tarihçilik açısından da önemli bir kaynak niteliğindedir. Dönemin İstanbul'unda yaşanan kazalar, ölümler, sokaklar, yangınlar, sosyal yapısına dair bilgilerin verildiği Sefaretname-i Nasıreddin Şah adlı eser, bu seyahati, yalnız diplomatik değil, iki devletin kültürel bağlarını değerlendirme açısından da önemlidir. Ziyaretten bir yıl sonra, 1874 senesi iki devlet arasında 'vatandaşlarının hukuki statüsüne dair' yapılmış olan antlaşmada bu durumu gözlemlemek açısından ehemmiyetlidir. Ayrıca Osmanlı Devlet arşivinde Şah'ın ziyaretine dair önemli bir evrak mevcuttur. Bu bildiride Nasıreddin Şah'ın İstanbul'daki günleri boyunca gerçekleştirmiş olduğu ziyaretler ve yapmış olduğu görüşmelerin iki devlet arasındaki ilişkilere etkisi sorgulanacaktır.

* İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: seyyidezeynepyazici18@gmail.com

II. Mahmut Döneminde Yönetimde Modernleşme: Muhtarlık Teşkilatının Kuruluşu

Yavuz Ateş*

Osmanlı Sultanı II. Mahmut, yönetimdeki aksaklıkların giderilmesi için modernleşmeyi bir çözüm olarak gördüğünden dolayı bu konuda büyük bir çaba içerisine girmiştir. Modern devlet anlayışı çerçevesinde devlet-toplum ilişkilerini yeniden yapılandırmak amacıyla diğer alanlarda olduğu gibi idarî alanda da önemli adımlar atılmıştır. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra merkezi otoriteyi güçlendirmek, yönetim ve asayiş boşluğunu doldurmak, küçük birimlerin güvenliğini koruyabilmek için başta başkent İstanbul olmak üzere, bütün vilayetlerde hükümet ile halk arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı yürütülebilmesi amacıyla muhtarlık teşkilatı kurulmuştur. İlk muhtarlık seçimi ise 1829'da İstanbul'da Bilâd-ı Selâse'deki (Galata, Üsküdar ve Eyüp) mahallelerde yapılmıştır.

Muhtarlık uygulamasının 1829'da ilk İstanbul'da başlamasının sebebi ise İstanbul'un artan nüfusu, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden İstanbul'a yapılan kontrolsüz göçler ve bunun doğurduğu asayiş ile işsizlik sorunlarıdır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra asayiş boşluğunun doğması sonucu imamların, görevli oldukları yerlere giriş-çıkışların kontrol edilebilmesi için halk arasından nüfuzlu kişilerden her mahalleye birinci ve ikinci olmak üzere muhtarlar tayin edilmiştir. Güvenlik boşluğu ortamında İstanbul'a yapılan göçleri denetlemek, köy ve mahallelere gelen ya da buralardan ayrılanların denetimi için kayıt işlemlerini daha düzenli olarak yürüterek ülkede güven ve huzurun tesis edilebilmesi de Muhtarlık teşkilatının kurulmasını bir ihtiyaç haline getirmiştir.

İstanbul'dan sonra Anadolu'daki ilk Muhtarlık teşkilatı 1833'de Kastamonu'da kurulmuştur. Hacı Ömer adındaki bölge ayanının halka kötü muamelesi sonucu halktan gelen şikayetler üzerine bölgede yeni ayan seçimi yaptırmak yerine burada da İstanbul'daki gibi Muhtarlık uygulaması hayata geçirilmiştir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık teşkilatının kuruluş amacı ve teşkilatlanması mevcut kaynaklar çerçevesinde ele alınarak değerlendirilecektir.

* Sakarya Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: yavuz.ates@ogr.sakarya.edu.tr

Temettuat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi Açısından Önemi: Lefke Kazası Örneği

Süreyya Şanverdi*

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nin idari ve mali yapısında köklü reformlar gerçekleştirilmiştir. Özellikle vergi sisteminde yapılan düzenlemeler, modern bir mali yapının oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Daha önce farklı adlarla alınan vergilerin yerine, gelir ve kazanç üzerinden alınan "Temettuat Vergisi" getirilmiştir. Temettu'; kelime anlamı olarak kazanma, kâr etme, kâr, fayda, menfaat anlamlarına gelmektedir. Temettu'nun çoğulu olan "Temettuat" ise kârlar, kazançlar anlamındadır. Bu defterlere bakıldığında Tanzimat sonrası Osmanlı vergi sistemine dahil pek çok bilgiye yer verildiği görülmektedir. Bu defterlerde, şehir, kaza, kasaba, köy, çiftlik gibi bütün yerleşim birimlerindeki toplam hane sayısı, arazi miktarı, hane reislerinin meslekleri, yükümlü oldukları vergi miktarları gibi birçok konuda ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca, her hane reisinin adı ve unvanı, sahip olduğu mal varlığı, ne kadar emlak ve arazisi olduğu ve bu arazinin ekili veya geçici olarak boş olan bölümleri ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Bu vergi ile ilgili 1839'da tutulmaya başlanılan Temettuat defterlerinin asıl kaynağını ise 1260-1261 (1844-1845) sayımları oluşturur.

XIX. yüzyıl Osmanlı mali ve ekonomik yapısını daha yakından analiz edebilmek için son zamanlarda Temettuat çalışmaları hayli yoğunlaşmıştır. Çok sayıda sancak, kaza ve hatta köylere kadar araştırmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda Hüdavendigar Sancağı Lefke Kazası(Osmaneli) menzil yolu üzerinde bulunması ve Osmanlı'nın kuruluş coğrafyasında yer alması sebebiyle önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Lefke'nin menzil yolları bağlamında ekonomik ve sosyal yapısını Temettuat Defterleri ışığında incelemek ve bu konunun literatürdeki eksikliğini

* Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: sureyyasanverdi71@gmail.com

gidermeye katkı sağlamaktır. Daha önce bu alanda detaylı bir çalışma yapılmamış olması, konunun ele alınmasını daha da önemli hale getirmektedir. Buna ilave olarak söz konusu Lefke Temettuat Defteri1254 (1838) yılına ait olup, temettuat sayımlarının öncü örneklerinden biri olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

Sonuç olarak Lefke Kazası sosyo-ekonomik durumunu ortaya çıkarabilmek için Osmanlı Arşivi Temettuat Defterleri başta olmak üzere döneme ait kronikler ve bugüne kadar yapılan çalışmalar temel alınacaktır. Böylelikle, Lefke'nin sosyo-ekonomik yapısı, üretim ilişkileri ve menzil yolları üzerindeki konumu analiz edilecektir. Ayrıca Osmanlı taşra idaresine dair akademik çalışmalar incelenerek, Lefke'nin bu sistem içindeki yeri daha geniş bir çerçevede değerlendirilmiş olacaktır.

VI. Oturum

Oturum Başkanı

Prof. Dr. Fatih Mehmet Sancaktar

Konuşmacılar

Fatma Zehra Yılmaz

İbrahim Büyük

Oğuzhan Kesicikan

Aleyna Nur Dingiş

Ayşe Neden Tatile Çıktı?: Devlet Dışı Aktörler ve Türk Mukavemet Teşkilatı

Fatıma Zehra Yılmaz*

Kıbrıs'taki Türk nüfusu her zaman Türkiye'nin siyasetinde önemli bir unsur olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası alanda gündeme gelen "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" (self determinasyon) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler'de onaylanıp bir hak olarak kabul edilmiştir. Jeopolitik konumu ve etnik yapısı sebebiyle Yunanistan ile Türkiye'nin siyasetinin merkezinde yer alan Kıbrıs Adası, uluslararası alanda tartışılır bir problem haline gelmiştir. İngiltere self determinasyon hakkına dayanarak düzenlenen sömürgeciliğe karşı hareketler sebebiyle 1947 yılında Kıbrıs'ın durumunu görüşmek için Türk ve Rumlara öneriler hazırlar. Rumlar Enosis'ten yani adanın Yunanistan'a bağlanması fikrinden yanadır; adanın taksimine ya da özerkliğe şiddetle karşıdırlar. 1954'te Enosis planı doğrultusunda Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için kurulan EOKA örgütü, Kıbrıs'taki İngilizlere ve Türklere yönelik terör eylemleri gerçekleştirir. Türk varlığını hedef alan terör eylemleri, Türkiye'nin dış politikada kararlı bir duruş sergilemesini gerektirmiştir. Zürih ve Londra Antlaşmaları ile adada bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Fakat Rumların anayasa ihlalleri ve EOKA'nın sabotaj faaliyetleriyle başlayan terör eylemleri durumun değişmesine yol açacaktır. Türkiye 1960 ile 1974 yılları arasında uluslararası alanda kendisine yönelik baskılar sebebiyle askeri müdahale tercihini ertelemek zorunda kalmıştır. Bu dönemde adada EOKA'ya karşı Türk varlığını korumaya yönelik Volkan, Kıbrıs Türk Gençliği, Halkın Sesi gibi çeşitli yerel örgütler ve gazeteler kurulmuştur. Rauf Denktaş'ın öncülüğünde sistematik biçimde bu yerel örgütleri çatısına alarak varlık gösteren Türk Mukavemet Teşkilatı, Türkiye'nin desteğiyle adadaki Türklerin lehine faaliyet göstermiştir. 1974 yılında ise Yunanistan'da bir askeri darbe yaşanmış, sonrasında garantörlük hakkını kullanan Türkiye, Kıbrıs

* İbn Haldun Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: fatimazehrayilmaz05@gmail.com

Barış Harekatı'nı düzenlemiştir. Bu süreç Türk dış politikasının kırılma noktası olmuştur. Kıbrıs Barış Harekatı, "Ayşe Tatile Çıksın!" kodu ile duyurulmuş ve Türkiye'nin Batı dünyasıyla ilişkisini etkilerken uluslararası alanda Kıbrıs Sorunu'nun daha da dikkat çekmesine yol açmıştır. Harekat öncesinde ve sonrasında etkinlik gösteren Türk Mukavemet Teşkilatı, EOKA terörü karşısında önemli bir pozisyonda yer almıştır. Bu çalışma, resmi belgeler ve akademik kaynaklar doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin 1950-1974 yılları arasındaki dış politikasını Kıbrıs politikası üzerinden inceleyecek ve Türk varlığına karşı EOKA ile mücadele eden Türk Mukavemet Teşkilatı'nı ele alacaktır. Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası stratejileri de analiz edilecek, devlet dışı aktörlerden biri olan Türk Mukavemet Teşkilatı da bu perspektifte incelenecektir.

1923'ten 1960'a Bir Ailenin Portresi: İparlar

İbrahim Büyük*

İpar ailesi Türkiye'nin erken Cumhuriyet döneminde devletin de teşviki ile ticarete atılmış ve zenginleşmiş bir ailedir. Öyle ki hikayeleri Mudanya'dan Hollywood'a kadar uzanmaktadır. Ahmet Rüştüzade Mehmet Hayri Bey (İpar) Cumhuriyetin ilk yıllarında yaptığı yatırımlarla zenginleşmiş, böylece İpar ailesi yaşantısıyla sosyetenin içinde sürekli konuşulur hale gelmiştir. İstanbul'un en gözde yerlerinden, Amerika'nın en gözde yerine; Beverly Hills'e İkinci Dünya Savaşı yıllarında göçen aileden Ali İpar, bu dönemde hem babasının mal varlığını yönetmesiyle hem de yaşantısıyla ön plana çıkmıştır. Savaş sonunda Türkiye'ye dönen aile için 27 Mayıs 1960 darbesi dönüm noktası olmuştur. Ali İpar çeşitli suçlarla itham edilip cezalandırılmış, Türkiye'den ayrılarak Brezilya'ya gitmiştir. Çalışmanın amacı temelde 1923-1960 yılları arasını kapsayacak şekilde bu ailenin hikayesini incelemektir. Araştırmanın kaynaklarını arşiv, gazete ve blog yazıları oluşturmakta, odak noktasında ise Ahmet Rüştü Efendi, Mehmet Hayri İpar ve Ali İpar'ın faaliyetleri bulunmaktadır.

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: 082170041@ogr.uludag.edu.tr

Erken Cumhuriyet Döneminde Vatandaşlıktan Çıkarılma Uygulamaları

Oğuzhan Kesicikan*

Çalışmanın konusunu kapsayacak olan erken Cumhuriyet döneminde bir tabiiyet sorunu gözlemlenmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde ve erken Cumhuriyet döneminde belli kanunlar çerçevesinde kimlerin vatandaş sayılıp kimlerin vatandaş sayılamayacağına dair kurallar belirlenmiştir. 1869 Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, Osmanlı Devleti'nde şeri esaslara dayanmayan ilk nüfus düzenlemesidir. Pek tabii, dönemin Osmanlıcılık fikir akımına göre düzenlenen bu nizamnamede, devlet topraklarında ikamet eden yabancı kişiler, aksi inkâr edilmedikçe Osmanlı vatandaşı sayılmaktaydılar. Bu nedenle, bu nizamname erken Cumhuriyet'e göre çok daha kucaklayıcı bir nizamname olmuştur. Erken Cumhuriyet'e gelecek olursak, daha katı maddeler görmekteyiz. Bu katı maddeler, aradan geçen 59 senenin getirdiği siyasi hadiselerin adeta tepkisi niteliğinde vuku bulmuştur. 1928 Vatandaşlık Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk tabiiyet düzenlemesidir. Bu düzenlemeye aykırı hareket eden kişilerin vatandaşlıkları iptal edilmiş, yeni hükümet düzeni sağlanıp bağımsız bir devlet ilan edilmesiyle birlikte geçmişle hesaplaşma süreci başlamıştır. Bu kanun zaten fiilen Cumhuriyetin ilanı ile beraber uygulamaya başlanmıştı ancak 1928 yılında vatandaşlık kanunu resmiyet kazanmıştır. Bu kanundan önce "Yüzellilikler" olarak nitelendirilen, Osmanlı Devleti'nde bulunan üst düzey bürokrat, gazeteci gibi farklı mevkilerden kişilerin vatandaşlığının iptali ise vatandaşlıktan çıkarılma uygulamasının ilk örneklerinden olmuştur. Bu yüz elli kişi arasında, Adana Belediye Reisi Hafız Mahmud örneğini verebiliriz. Bu kişi, Fransız mandasını savunup camilerde ve gazetelerde Fransız yanlısı konuşmalar yapmıştır ve nihayetinde vatandaşlık hakkı iptal edilmiştir. Yüzellilik hadisesinden sonraki süreçte, Millî Mücadele'den kaçanlar, izinsiz başka bir ülke tabiiyetine geçenler gibi farklı konu başlıklarını arşiv vesikaları üzerinden örneklerle ele alacağız. Bu konuda çeşitli kanun çalışmaları ve karşılaştırmaları elimizde mevcut olmakla beraber, bu çalışmada arşiv üzerinden isimlere bakılarak kimlerin neden vatandaşlıklarının iptal edildiği hususu irdelenecektir.

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: 082070030@ogr.uludag.edu.tr

Gelinlik Kültürü Üzerinden Düğün Geleneklerinin Dönüşümü Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması: Kahramanmaraş Örneği (1950-1970)

Aleyna Nur Dingiş*

Bu çalışma, Kahramanmaraş'ta 1950'ler ve 1970'ler arasında düğün gelenekleri ve gelinlik kültürünün dönüşümünü incelemektedir. Literatürde Kahramanmaraş'ı ve bu dönem özelinde konuyu ele alan kapsamlı bir sözlü tarih çalışması yoktur. Araştırma, yerel kültürel hafızanın korunması ve kültürel mirasın belgelenmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Gelinlik, bireysel tercihler ile toplumsal normlar arasında şekillenen bir kültürel simgedir. Kahramanmaraş'ta farklı dönemlerde evlenmiş kadınların gelinlik tercihlerindeki değişimler ve düğün ritüellerindeki dönüşümler ilgili geleneklerin nasıl kırıldığına ve bu kırılmanın hangi toplumsal koşullarla ilişkili olduğuna ışık tutmaktadır. Nitel araştırma deseninde yürütülen bu sözlü tarih çalışmasında, farklı yaş ve eğitim ve ekonomik düzeylerden oluşan gruplardan kadınlarla sözlü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların kendi düğün fotoğrafları ile geçmiş anılarını yeniden canlandırmaları sağlanmıştır. Ayrıca bahsedilen yıllar zarfında kronolojik sıra ile düğün ve gelinlik fotoğrafları kullanılmıştır. Fotoğraf, sadece bir belge değil, aynı zamanda geçmişin canlandırılmasına aracılık eden güçlü bir hafıza tetikleyicisi olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada ilgili dönemde orta sınıftan ailelerde gelinliklerin genellikle elde dikildiği, alt sınıf ailelerde komşu ve akraba desteğiyle ödünç gelinlik giyildiği, üst sınıf ailelerin de hazır giyim tercih ettiği görülmüştür. Gelinlik seçimi geleneksel aile yapısına, ailenin eğitim düzeyine ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişmektedir. Eğitim düzeyi yüksek ailelerin düğün fotoğraflarında daha samimi ve gelini merkeze alan kompozisyonlar; daha geleneksel ailelerde ise hâlâ toplu verilen pozlar, mahremiyet ve sadelik öne çıkmaktadır. 1970 sonrası gelinlerin daha rahat pozlar verdiği, gülümsemelerin ve bireysel görünürlüğün arttığı, daha canlı kompozisyonların tercih edildiği görülmektedir. Kahramanmaraş ör-

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü. E-posta: aleynanur.dingis@stu.fsm.edu.tr

neğinde gerçekleştirilen bu sözlü tarih çalışması, bölgedeki kültürel dönüşümün izlerini bireysel hafızalar üzerinden belgeleyerek hem yerel tarih hem de kadın çalışmaları alanına anlamlı bir katkı sunmaktadır. Gelinlik ve düğün geleneklerinin dönüşümü, yalnızca bireysel tercihler değil; toplumsal yapıdaki değişim, modernleşme, şehirleşme ve özellikle kadınların eğitim düzeyindeki artışla birlikte değerlendirilmelidir. Sözlü tarih yöntemiyle elde edilen bulgular, kültürel süreklilik ile değişim arasındaki dengeyi anlamada güçlü bir kaynak işlevi görmektedir.